on märgatavad palju suuremad kõikumised kui järgneval ajajärgul, mille iseloomustamiseks oleksid küll katkelisemad andmed. Üleminek paberrubladelt hõberubladele ei too enesega kaasa kuigi suuri hüppeid eelarve üldsumma suurenemises või vähenemises: 1839. a. ulatus linna kuludesumma 102,4 tuhande paberrublani, 1841. a. kohta saame, peale vastavaid ümberarvutusi, 118,5 tuhat paberrubla, mis näitab üsna loomulikku eelarve suurenemist.

Peale nende, algallikaist — käsikirjus olevaist materjalest — võetud andmete leiduvad Liivimaa statistilise komitee sekretäri Fr. v. Jung'i raamatus mõne aasta kohta ka trükitud andmed (5). Me ei võtnud neid andmeid oma tabeleisse, vaid esitame nad eraldi, sest rääkimata sellest, et see oleks eriliikidesse kuuluvate andmete kõrvutamine [1]), ei kujuta autori poolt esitatavad eelarve-andmed, milledele ta põhjendab need või teised järeldused, endist mitte täpsaid eri-aastaisse puutuvaid arve, vaid esinevad 1858., 1859. ja 1860. a. tulude- ja kuludeeelarvete keskmistena. Eraldi on näidatud vaid 1860., 1861. ja 1862. a. arvud, mis esinevad autori poolt teose lõppu paigutatud tabeleis, kus kõik tulud ja kulud on mahutatud erilahtreisse, kusjuures andmete otstarbekohaseks hindamiseks peab arvestama kaalutlusi, mis autor on esitanud tekstis. Et aga ka nood keskmised arvud pakuvad teatavat huvi tollekordse rahandusliku seisukorra illustratsioonina teatavas ulatuses, siis esitame lk. 492—493 väljavõtte noist tabeleist, niipalju kui nad puutuvad Tartusse.

Kõikide järgnevate aastate eelarvete kogusummade esitamisel ei oleks kuigi suurt tähtsust, kuigi need arvud oleksid kergesti kättesaadavad. Osalt takistab seda isegi käesoleva artikli ruumiline ulatus, mis sunnib autorit jääma tagasihoidlikkuse piiridesse. — Järeldades hilisemaist, läinud aastasaja 70-date aastate teise poolde puutuvaist andmeist näeme, et sel ajajärgul ei leidu mingit põhjust linna eelarve väliskuju või ta sisemiste põhialuste muutmiseks (4). Muudatused piirduvad peamiselt asjaoluga, et suurenevad eelarves esinevad summad, mis seletatav on vaid linna elanikkude arvu silmanähtava kasvamisega, kuna 70-date aastate lõpul see arv ulatus juba 28—29 tuhandeni, nagu tohib järeldada 1881. a. rahvalugemise tulemustest.

Tähtsa momendina linna rahanduse arenemises esineb 1878. a. Läänemeremail mõne vähema täiendusega maksma pandud 1870. a. uus linnaseadus. See linnaseadus oli maksev kuni 1892. aastani, mil teostati uus linnavalitsemise reform; viimane puudutas õige vähesel mõõdul linna rahanduse korraldust, muutes vaid valimissüsteemi ja piirates linna omavalitsuste iseseisvust. Sel põhjusel võib rahanduse seisukohalt rääkida 1870. ja 1892. a. seadustest ühiselt, võrreldes neid vaid sinnamaalse, vana linnavalitsuse korraldusega.

Kahtlemata tuleb uut linnaseadust vaadelda kui tähtsat edusammu linnaomavalitsuse korraldamises ja elus. Selle seaduse kaudu laienes märksa linnaelu küsimuste otsustamisest osavõtvate isikute ring, kuhu arvati kõik linnamaksude maksjad. Ühtlasi tõi see seadus linna valitsemisse teatud tervikliku ühtluse sinnamaalse tükeldatuse ja jagunemise asemele. Selt seisukohalt võib isegi tõendada, et 1870. a. seadus, võrreldes sinnamaalsete korraldustega, tõi kaasa teatud määral linna-omavalitsuse demokraatiseerimise. Seda märkasid ka Tartu linnategelased (6). 1892. a. linna-omavalitsuslik reform oli selles mõttes suureks tagurpidi-sammuks ja tagasiminekuks bürokraatliku tsentralisatsiooni alustele (7). Ka rahanduse alal

1) Fr. v. Jung juhib isegi oma teose eessõnas tähelepanu tema kasustada olnud eelarvematerjalide ebatäpsusele ja ebatäielikkusele.

Tartu, lk. 494